

บทที่ 6 กฎหมายโรมัน

นักประวัติศาสตร์ยอมรับกันว่าโรมเป็นแหล่งกำเนิดอารยธรรม คือ การเป็นสะพานเชื่อมวัฒนธรรมที่สืบเนื่องมาจากดินแดนเมโสโปเตเมีย อียิปต์ และกรีกมาผสมผสานเป็นรากฐานของวัฒนธรรมตะวันตก ในปัจจุบัน ชาวโรมันได้สร้างสรรค์มรดกทางวัฒนธรรมในหลายด้านไม่ว่าทางด้านการปกครอง ศิลปะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านกฎหมายได้มีการส่งผู้แทนไปยังประเทศกรีกเพื่อศึกษากฎหมายของ Solon เพื่อเป็นแบบอย่างในการจัดทำกฎหมายโรมัน

ในอดีตแหลมอิตาลี มีชนชาติที่เจริญแล้วอพยพมาอยู่ 2 พวก คือ ชาวกรีก และชาวอีทรัสกัน (Etruscans) ชาวกรีกตั้งบ้านเรือนอยู่ใต้โรมลงไป ในช่วงประมาณศตวรรษที่ 8 ก่อนคริสต์ศักราช ส่วนชาวอีทรัสกันอยู่ทางตอนเหนือของโรม ชาวกรีกได้นำเอาวัฒนธรรมความเจริญของตนมาเผยแพร่ในแหลมอิตาลีซึ่งมีผลต่อความเจริญของชาวโรมันในสมัยต่อมา เช่น ศิลปวิทยาการต่าง ๆ คือ ตัวอักษร หรือแบบการก่อสร้าง เป็นต้น ส่วนชาวอีทรัสกันอพยพมาจากเอเชียไมเนอร์และเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่เหนือแม่น้ำไทเบอร์ของแหลมอิตาลีซึ่งอยู่ใกล้กับโรม ตั้งแต่ศตวรรษที่ 9 ก่อนคริสต์ศักราช คำว่าโรมมาจากคำว่า Roma ซึ่งเป็นภาษา Etruscans

การศึกษาประวัติศาสตร์กฎหมายโรมันเป็นไปตามยุคสมัยของการปกครอง ซึ่งระบบกฎหมายโรมันได้มีวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปตามระบอบการปกครองโดยมี 4 ยุค ดังนี้คือ

ยุคที่ 1 เรียกว่า ยุคกษัตริย์ Monarchy หรือ Regal Period เริ่มตั้งแต่ 753 ถึง 509 ก่อนคริสต์ศักราช ในช่วงนี้มีระยะเวลาประมาณ 200 กว่าปี

ยุคที่ 2 เรียกว่า ยุคสาธารณรัฐ (Republic) อันเป็นช่วงต่อจากปี 509 ถึงปีที่ 27 ก่อนคริสต์ศักราช กฎหมายสิบสองโต๊ะเกิดขึ้นในยุคนี้และมีการปกครองโดยสภากงสุลหรือคอนซูล ที่มีชื่อเสียงคือ ซีซาร์

ยุคที่ 3 เรียกว่า ยุคจักรวรรดิหรือจักรพรรดิ (Principate) เป็นยุคล่าอาณานิคม อันเป็นช่วงที่ต่อจากปี 27 คือปีที่ 26 ก่อนคริสต์ศักราชถึง ค.ศ. 284 รวมแล้วประมาณ 300 กว่าปี

ยุคที่ 4 ยุคเผด็จการ (Dominate) ตั้งแต่ ค.ศ. 285 ถึง ค.ศ. 476

ที่มา: THE HISTORY OF OUR WORLD หน้า 122

ยุคที่ 1 ยุคกษัตริย์

ยุคนี้เริ่มตั้งแต่มีการสร้างกรุงโรมในปี 753 ก่อนคริสต์ศักราช โรมมีการปกครองโดยพวกอิทรัสกันภายใต้ระบอบกษัตริย์ ประชาชนอยู่รวมกันเป็นตระกูลหรือกลุ่ม (Gens) แต่ละตระกูลมีหัวหน้าตระกูล เป็นผู้ทำการปกครองบังคับบัญชา ตระกูลแต่ละตระกูลอยู่กันเป็นหมู่บ้าน ในสมัยกษัตริย์ Servius Tullius ชาวอิทรัสกันได้จัดการปกครองโดยแบ่งชาวโรมันออกเป็นคิวิรียา (Curia) มีทั้งหมด 30 คิวิรียา แต่ละ Curia ประกอบด้วยตระกูล (Gens) 10 ตระกูล ทั้ง 30 Curia รวมกันเป็นที่ประชุมใหญ่เรียกว่า โคมิเทีย คิวิรียาตา (Comitia Curiata) หรือสภาประชาชนเป็นผู้มอบหมายอำนาจเด็ดขาดให้แก่กษัตริย์ ผู้เป็นประมุขสูงสุดในทางการปกครองและทางการทหาร ในยุคนี้มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่จะให้ความรู้ทางกฎหมายน้อยมาก เมื่อมีการปกครองยุคแรกนี้อยู่ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ กษัตริย์จึงมีอำนาจตรากฎหมายและ

ตัดสินข้อพิพาทระหว่างชาวโรมัน นอกจากนี้ยังเป็นผู้นำทัพและประมุขของศาสนา ตลอดจนเป็นผู้ควบคุมนโยบายต่างประเทศ และความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

ในปี 578-535 ก่อนคริสต์ศักราช สมัยกษัตริย์ Servius Tullius นอกจากมีสภาประชาชนแล้ว ยังมีสภาของกองทัพแห่งกรุงโรม (Comitia Centuriata) ซึ่งมีบทบาทสำคัญยิ่งในระบอบต่อมาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคสาธารณรัฐ

ในด้านที่เกี่ยวกับกฎหมาย สมาชิกแต่ละตระกูลมีสิทธิรับมรดกของสมาชิกในตระกูล ซึ่งถึงแก่ความตายโดยมิได้ทำพินัยกรรมหรือไม่มีทายาทโดยธรรม และมีสิทธิเป็นผู้ปกครองผู้เยาว์ หรือผู้ไร้ความสามารถซึ่งปราศจากญาติ

กฎหมายที่กษัตริย์ตราขึ้น เรียกว่า *Leges Regiae* ในยุคแรกนี้มีสภาประชาชน (Comitia Curiata) ซึ่งสมาชิกสภามาจากชายชาวโรมันที่สามารถถืออาวุธในการสงคราม สภานี้ไม่มีอำนาจในการเสนอร่างกฎหมายแต่มีอำนาจอนุมัติหรือไม่อนุมัติร่างกฎหมายที่กษัตริย์เสนอมาเท่านั้น สภานี้จะไม่ตรากฎหมายที่มีลักษณะใช้บังคับทั่วไปแต่จะอนุมัติการกระทำที่ผิดไปจากจารีตประเพณี เช่น การให้ความเห็นชอบการสืบมรดกโดยพินัยกรรม การอนุญาตให้ชาวโรมันรับชาวโรมันอื่นเข้ามาอยู่ในอำนาจปกครอง เป็นต้น ผู้มีสิทธิเรียกประชุมสภาประชาชน คือ กษัตริย์

การขึ้นครองราชสมบัติของกษัตริย์มีผู้เห็นว่ากษัตริย์ได้รับเลือกตั้งจากสภาเซเนสหรือสภาประชาชนในแต่ละ *Curia* ให้ดำรงตำแหน่งตลอดชีพ แต่มีความเห็นอีกแนวหนึ่งว่ากษัตริย์มีการสืบทอดโดยการแต่งตั้งจากกษัตริย์องค์ก่อน ๆ มิใช่มาจากการเลือกตั้ง

ยุคที่ 2 ยุคสาธารณรัฐ

ในราวปี 509 ก่อนคริสต์ศักราช ขุนนางโรมันประสบความสำเร็จในการล้มล้างกษัตริย์ อีทรัสคันองค์สุดท้าย พระนามว่า ทาควิน (Tarquin) และได้เปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองของโรมนจากระบอบกษัตริย์มาเป็นระบอบสาธารณรัฐ (Republic) เป็นการปกครองโดยสภาเซเนทและพลเมืองโรมันซึ่งแตกต่างจากการปกครองโดยบุคคลคนเดียวในตำแหน่งกษัตริย์

คำว่าสาธารณรัฐ (Republic) มาจากภาษาลาตินอันเป็นภาษาของชาวโรมัน 2 คำ คือ *res* กับ *publica* หมายความว่า “ของประชาชน” คืออำนาจการปกครองเป็นของประชาชนซึ่งแตกต่างจากระบอบกษัตริย์ ที่อำนาจปกครองอยู่ที่กษัตริย์ แต่การปกครองของสาธารณรัฐโรมันสมัยตอนต้นยังไม่เป็นการปกครองของประชาชนอย่างแท้จริงตามความหมายของชื่อดังกล่าว ทั้งนี้เพราะอำนาจการปกครองยังคงอยู่กับสภาเซเนทซึ่งประกอบด้วยสมาชิกที่เป็นคนกลุ่มน้อย ต่อมาภายหลังได้มีการขยายสิทธิพลเมืองโรมันให้กว้างขวางขึ้น ทำให้ราษฎรส่วนใหญ่มีสิทธิมีเสียงในการปกครอง รูปแบบการปกครองของสาธารณรัฐโรมันจึงตรงกับความหมายดังกล่าว

การปฏิวัติขับไล่กษัตริย์ราชวงศ์อีทรัสคันมิใช่เป็นการล้มล้างโดยประชาชน แต่เป็นการปฏิวัติโดยกลุ่มบุคคลชั้นสูง ซึ่งต้องการล้มล้างอิทธิพลของพวกอีทรัสคันออกไปจากกรุงโรม พวกชนชั้นสูงนี้เป็นพวกที่มีเชื้อสาย Latin-Sabine โรมแบ่งออกเป็น 2 ชนชั้นเมื่อมีการปฏิวัติแล้ว คือ

(1) **พาทริเชียน (Patricians)** คำนี้มาจากภาษาลาตินว่า Pater แปลว่าบิดา เป็นพวกที่ได้ชื่อว่าเป็นพลเมืองของกรุงโรมอย่างแท้จริง ได้แก่พวกชนชั้นสูง ซึ่งในยุคกษัตริย์มีประมาณ 50-60 ครอบครัว ที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน หัวหน้าครอบครัวเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งอำนาจเด็ดขาดภายในครอบครัว ครอบครัวเหล่านี้เข้ามาอยู่รวมกันเป็นหมู่หรือตระกูล (Gens) สมัยที่โรมมีกษัตริย์ปกครอง อำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ การทหาร ตลอดจนทางศาสนา ตกอยู่กับพวกพาทริเชียนซึ่งเป็นสมาชิกสภาเซเนท มีหน้าที่ให้คำปรึกษาแนะนำกษัตริย์ในนโยบายต่าง ๆ และยังคงควบคุมนโยบายและมติต่าง ๆ ของสภาประชาชน จำนวนของพวกพาทริเชียนซึ่งเป็นชนชั้นสูงนี้มีจำนวนไม่เกิน 10 เปรอร์เซ็นต์ของพลเมืองทั้งหมด พวกนี้มีที่ดินเป็นของตนเองและมีฐานะมั่งคั่ง

(2) **เพลเบียน (Plebeians)** เป็นคำที่มาจากภาษาลาตินว่า Plebs แปลว่าจำนวนมากมาย ได้แก่ผู้ประกอบการอาชีพค้าขาย หรือพ่อค้า กรรมกรหรือผู้รับจ้าง ช่างฝีมือ ชาวนา พวกนี้มีจำนวนถึง 90 เปรอร์เซ็นต์ซึ่งเป็นประชาชนส่วนใหญ่ของโรมัน มีผู้เรียกชนชั้นนี้ว่าพวกสามัญชน

นอกจากชนชั้น 2 พวกนี้แล้ว ยังมีชนชั้นที่มีฐานะต่ำที่สุด คือ พวกไคลเอ็นท์ (Clients) พวกนี้ทำนาในที่ดินของพวกพาทริเชียน โดยได้รับส่วนแบ่งในผลิตผลที่ตนทำได้ เป็นการตอบแทนค่าแรง พวกไคลเอ็นท์ต้องพึ่งพาพวกพาทริเชียนในทางเศรษฐกิจ และอยู่ในความคุ้มครองดูแลของพวกพาทริเชียน

กำเนิดของกฎหมาย 12 โต๊ะ (The Twelve Tables)

การแบ่งชนชั้นออกเป็น 2 พวกดังกล่าวทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำ ไม่เสมอภาคทางสังคมและทางกรการเมือง พวกชนชั้นสูงหรือพาทริเชียนมีสิทธิเหนือกว่าชนชั้นกลางหรือสามัญชนคือพวกเพลเบียน เช่น พวกเพลเบียนไม่มีสิทธิแต่งงาน (Conubium) การแต่งงานที่ชอบด้วยกฎหมายระหว่างชนชั้นสูงจะมีผลทำให้นุตรที่เกิดจากคู่สมรสอยู่ในอำนาจปกครองของครอบครัวที่บิดาสังกัดอยู่ การแต่งงานระหว่างพวกเพลเบียนและพาทริเชียนเป็นของต้องห้ามอย่างเด็ดขาด ส่วนบุตรที่เกิดจากการอยู่กินระหว่างพวกพาทริเชียนกับเพลเบียนจะอยู่ในอำนาจปกครองของครอบครัวของเพลเบียนนั้นต่อไป ไม่เปลี่ยนสภาพกลายเป็นพาทริเชียน

สิทธิทางการเมืองในการดำรงตำแหน่งเช่นประมุขในการบริหาร หรือปกครองที่เรียกว่า กงสุลซึ่งถือว่าเป็นผู้มีอำนาจสูงสุด (imperium) จำกัดเฉพาะพวกพาทริเซียนส่วนตำแหน่งต่าง ๆ รองลงไปก็จำกัดเฉพาะพวกชนชั้นสูงเท่านั้น พวกเพลเบียนไม่มีสิทธิดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ทางการเมืองแต่อย่างใด

นอกจากนี้ในการออกกฎหมาย บังคับใช้กฎหมายหรือการชี้ขาดตัดสินคดีเป็นอำนาจของพวกพาทริเซียนทั้งสิ้น เช่นพวกเพลเบียนที่เป็นลูกหนี้พวกพาทริเซียน แล้วไม่ยอมชำระหนี้ การบังคับชำระหนี้จะนำไปสู่ความเป็นทาสหรือความตายของลูกหนี้และครอบครัวได้ เพราะผู้พิพากษาซึ่งทำหน้าที่บังคับชำระหนี้ก็เป็นพวกเดียวกับพวกพาทริเซียน ความยุติธรรมจึงยากที่จะเกิดขึ้นได้ เหตุนี้เองทำให้เกิดความไม่พอใจแก่พวกเพลเบียนเป็นอย่างมาก เพราะพวกนี้ไม่มีทางทราบได้เลยว่ากฎหมายที่ใช้มีอยู่อย่างไร จึงได้มีการเรียกร้องให้นำกฎหมายเหล่านั้นมาเขียนให้ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษร

ดังนั้นในปี 452 ก่อนคริสต์ศักราชทางการจึงได้ส่งผู้แทน 3 คนไปยังประเทศกรีก เพื่อทำการศึกษากฎหมายของ Solon ซึ่งเป็นกฎหมายลายลักษณ์อักษรที่มีชื่อเสียงมากในขณะนั้น เพื่อเอามาเป็นแบบอย่างในการจัดทำกฎหมายโรมัน

ภายหลังจากที่คณะผู้แทนคณะนี้เดินทางกลับถึงกรุงโรม ทางกรีกได้มีการแต่งตั้งบุคคลคณะหนึ่งจำนวนสิบคน ซึ่งประกอบด้วยพวกพาทริเซียนเป็นผู้จัดทำกฎหมายขึ้น โดยจารึกไว้บนโต๊ะบรอนซ์ จำนวน 10 โต๊ะ ในปี 451 ก่อนคริสต์ศักราช และได้รับการรับรองโดยสภา Senate และ Comitia Centuriata ในระยะต่อมา

ในปี 450 ก่อนคริสต์ศักราชได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการอีกคณะหนึ่ง จำนวน 3 คน ซึ่งเลือกจากพวกเพลเบียนให้ทำหน้าที่จัดทำกฎหมายเพิ่มเติมอีก 2 โต๊ะ เมื่อรวมกับที่ได้จัดทำไว้แล้ว 10 โต๊ะ จึงมีจำนวนทั้งสิ้น 12 โต๊ะ และรู้จักกันอย่างแพร่หลายในนามของกฎหมายสิบสองโต๊ะ กล่าวกันว่ากฎหมายนี้เป็นการรวบรวมเอาจารีตประเพณีที่ใช้เป็นกฎหมายอยู่ในขณะนั้นมาบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรแล้วตั้งไว้ในที่สาธารณะใจกลางเมือง จึงถือว่าเป็นการเริ่มต้นของวิชานิติศาสตร์ซึ่งเป็นไปตามหลักการที่ว่า กฎหมายควรเป็นสิ่งที่เปิดเผยให้คนทั่วไปได้รู้ได้เห็นและศึกษาหาเหตุผลได้

อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าเสียดายว่ากฎหมายสิบสองโต๊ะได้ถูกทำลายในปี 390 ก่อนคริสต์ศักราชเนื่องมาจากโรมถูกชาวโกล (Gauls) รุกราน และโรมเองถูกเผาโดยผู้รุกรานนี้ ทำให้กฎหมายสิบสองโต๊ะถูกเผาทำลายไปด้วย และไม่เป็นที่เชื่อได้อย่างแน่นอนว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายสิบสองโต๊ะที่ศึกษาอยู่ในภายหลังจะถูกต้องหรือไม่

About 450 B.C. the Romans chose a committee of ten citizens to write down the laws of the Republic, which were known only by the judges. With the laws in written form on twelve tablets, all citizens could be sure of their legal rights and duties.

The Twelve Tables

If a man call another to law, he must go. **If** he go not, they shall witness it; then he shall be seized. . . . If they settle the matter out of court, let it be announced. . . . **If** they settle not, they shall argue the case in the assembly or *in* the forum before **midday**; then they shall plead and prove, both being present. . . . He who needs a witness shall within three days go to his house and notify him. . . . When a contract or transfer is made, what the tongue **has** pronounced, the law shall enforce. . . . The owner shall wall the highway next to his land. If the stone work falls into disrepair, the traveler may drive **his team** where he will. . . . If by night a man have done a theft, and the owner kills him, let the man be as if killed by law.

ที่มา : THE HISTORY OF OUR WORLD หน้า 123

- ปรากฏตามหลักฐานว่ากฎหมายสิบสองโต๊ะได้บัญญัติในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้
- โต๊ะที่ 1, 2 และ 3 ได้แก่วิธีพิจารณาความแพ่ง และการบังคับคดี (Civil Procedure and Execution)
 - โต๊ะที่ 4 ได้แก่อำนาจอิสระของบิดา (Patria Potestas)
 - โต๊ะที่ 5, 6 และ 7 ได้แก่อำนาจปกครอง มรดก ทรัพย์สิน (Guardianship Inheritance and Property)
 - โต๊ะที่ 8 ได้แก่การลงโทษทางอาญา (Crimes)
 - โต๊ะที่ 9 ได้แก่มกฎหมายมหาชน (Public Law)

โต๊ะที่ 10 ได้แก่กฎหมายศักดิ์สิทธิ์ (Sacred Law)

โต๊ะที่ 11, 12 ได้แก่กฎหมายเพิ่มเติม (Supplementary Laws)

โต๊ะที่ 1, 2, 3 วิธีพิจารณาความแพ่งและการบังคับคดี เช่น

(1) ถ้าหากคู่ความฝ่ายใดไม่มาศาลก่อนเที่ยงวัน ก็ให้ศาลพิพากษาให้คู่ความฝ่ายที่มาศาลชนะคดี

(2) ถ้าหากคู่ความฝ่ายใดหาพยานไม่ได้ ก็ให้ไปร้องตะโกนดั่ง ๆ ที่ประตูบ้านของตนเพื่อแสวงหาพยานต่อไป

(3) ในคดีที่จำเลยยอมรับให้หนี้สินหรือในคดีที่ศาลได้พิพากษาให้จำเลยใช้เงิน ก็ให้จำเลยชำระเงินภายใน 30 วัน

โต๊ะที่ 4 อำนาจของหัวหน้าครอบครัว เช่น

(1) บิดาระหว่างที่มีชีวิตมีอำนาจเด็ดขาดเหนือบุตรอันชอบด้วยกฎหมาย บิดาอาจกักขังบุตร หรือเมียขี้เหนียว หรือล่ามโซ่ ให้ทำงานในท้องนา หรือมีเหตุไม่ชอบใจจะฆ่าเสียก็ได้ ตลอดจนจะเอาไปขายเสียก็ได้เช่นกัน

(2) ทารกคลอดออกมารูปร่างผิดปกติมากอาจถูกเอาไปฆ่าเสียได้

โต๊ะที่ 5, 6, 7 อำนาจปกครอง มรดก ททรัพย์สิน เช่น

(1) ชายหัวหน้าครอบครัววายชนม์ลงโดยมิได้ทำพินัยกรรมไว้ ให้ญาติฝ่ายชายที่ใกล้ชิดที่สุดเป็นผู้สืบอำนาจต่อไป

(2) ถ้าชายอิสระวายชนม์ลงโดยไม่มีผู้สืบสันดาน ให้ทรัพย์ตกไปแก่ผู้อุปถัมภ์

(3) ผลไม้หล่นตกไปในบ้านผู้อื่นนั้น เจ้าของต้นไม้ยังคงเป็นเจ้าของผลไม้ผู้นั้นอยู่

โต๊ะที่ 8 การลงโทษทางอาญา เช่น

(1) ผู้ใดทำการโฆษณาหมิ่นประมาทว่าเขาทำผิดอาญาหรือทางลามกให้เอาผู้นั้นไปตีเสียให้ตาย

(2) ผู้ใดลักทรัพย์เวลาค่ำคืน ให้เอาไปฆ่าเสีย

(3) ผู้ใดวางเพลิงบ้านเรือนเขาหรือกองข้าวสาลีของเขาให้เอามาผูกแล้วเขียนและเผาเสียทั้งเป็น ถ้าเกิดขึ้นเพราะความประมาท ให้เสียเงินค่าทำขวัญแล้วลงโทษพอควร

(4) สัตว์สี่เท้าของใครเข้าไปทำให้ที่ดินเขาเสียหายเขาจับยึดตัวสัตว์นั้นไว้เป็นของเขาได้ เว้นแต่เจ้าของจะเสียเงินค่าไถ่ถอนกลับคืนมาตามราคาค่าเสียหาย

โต๊ะที่ 9 กฎหมายมหาชน เช่น

(1) กฎหมายใด ๆ จะก่อให้เกิดเป็นผลแต่ทางเสียหายอย่างเดียวแก่เอกชนนั้นห้ามไม่ให้บังคับ

(2) รัฐสภาเท่านั้นที่มีอำนาจออกกฎหมายกระทบกระเทือนถึงสถานะของบุคคล

โต๊ะที่ 10 กฎหมายศักดิ์สิทธิ์ เช่น

(1) ห้ามมิให้ฝังหรือเผาศพในเขตพระนคร

(2) ห้ามมิให้หญิงชิตข่วนแก้มร้องไห้เกรียวกราวอื้อฉาวในงานศพ

โต๊ะที่ 11, 12 กฎหมายเพิ่มเติม เช่น

(1) ห้ามมิให้บุคคลต่างชั้นวรรณะทำการสมรสกัน

(2) เมื่อทาสทำการลักทรัพย์ผู้อื่น หรือทำให้เกิดเสียหายแก่เขา นายเงินจำต้องรับสนองใช้ค่าเสียหายหรือส่งมอบตัวทาสให้เขาไป

(3) กฎหมายที่ออกภายหลังย่อมยกเลิกกฎหมายเดิมที่มีข้อความขัดกัน

สรุปว่าแรงผลักดันให้มีการบัญญัติกฎหมายสิบสองโต๊ะเกิดจากปัญหาความขัดแย้งระหว่างชนชั้น 2 ฝ่าย คือ Patricians และ Plebeians และที่มาของกฎหมายสิบสองโต๊ะเป็นกฎหมายจารีตประเพณีที่ใช้อยู่เป็นส่วนใหญ่

สถาบันการปกครอง

โรมันในยุคสาธารณรัฐประกอบด้วยกงสุลและสถาบันหลักของบ้านเมืองรวม 3 สถาบันคือ

1 กงสุล (Consul)

2 สภานิติบัญญัติ (Comitia)

3 สภาผู้อาวุโส (Senate)

1. กงสุล ประมุขของฝ่ายบริหารในยุคที่ 1 คือกษัตริย์ในยุคที่ 2 สาธารณรัฐ ประมุขของฝ่ายบริหารไม่ใช่กษัตริย์อีกต่อไปแต่ได้รับเลือกตั้ง ในระยะแรกมาจากพวกชนชั้นสูงหรือพาทริเชียน ถือว่าเป็นผู้บริหารใหม่ (magistrate) ซึ่งเป็นผู้นำในการปกครองมีจำนวน 2 คน เรียกว่าคอนซูล (Consul) แต่ละคนมีอำนาจบริหารสูงสุด (imperium) อย่างไรก็ตาม กงสุลแต่ละคนอยู่ภายใต้อำนาจยับยั้ง (Veto) ของกงสุลอีกคนหนึ่ง ในการตัดสินใจปัญหาสำคัญ กงสุลทั้งสองคนจะต้องมีความเห็นเป็นเอกฉันท์ถ้ามีความเห็นต่างกันต้องเรียกประชุมสภาผู้อาวุโสหรือสภา Senate เพื่อการตัดสินใจเป็นขั้นสุดท้าย นอกจากนี้กงสุลแต่ละคนดำรงตำแหน่งเพียงปีเดียวและอาจมีบทบัญญัติของสภาราชฎ หรือสภาประชาชนจำกัดอำนาจของกงสุลได้

ในปี 362 ก่อนคริสต์ศักราช พวกเพลเบียนได้รับเลือกจากสภาราชฎหรือสภาประชาชนให้เป็นกงสุลคนแรก และอีก 2 ปีต่อมามีกฎว่ากงสุลต้องมาจากพวกเพลเบียน 1 คน

เสมอไป ตามประเพณีโบราณกำหนดว่ากงสุลเมื่อปฏิบัติหน้าที่จนครบวาระแล้วจะเข้าเป็นสมาชิกสภาซีเนทโดยอัตโนมัติเท่ากับเป็นการทำลายการผูกขาดที่นั่งในสภาของพวกเขาที่เขียนนั่นเอง

ในยามสงครามหรือยามฉุกเฉินกงสุลอาจมอบอำนาจให้บุคคลคนเดียว เรียกว่า ผู้เผด็จการ (Dictator) หรือจอมทัพทั้งนี้โดยคำแนะนำยินยอมของสภาซีเนต จอมทัพอยู่ในตำแหน่งไม่เกิน 6 เดือน กงสุลเป็นผู้มีอำนาจสูงสุด (imperium) แทนที่กษัตริย์ จึงมีอำนาจเด็ดขาดทางการทหาร มีสิทธิเรียกระดมพลและลงโทษผู้ประพฤติผิดวินัยได้อย่างเต็มที่ กงสุลบริหารหรือปกครองโดยมีสภาซีเนตเป็นผู้ให้คำปรึกษา

เนื่องจากการเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดของกงสุลไม่เฉพาะแต่ในด้านการทหารเท่านั้น กงสุลยังมีอำนาจทั้งทางด้านนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ เช่นเดียวกับกษัตริย์ในยุคแรก เมื่อมีการกิจมากมายเช่นนี้การที่โรมจะพัฒนาไปได้จึงต้องมีการแต่งตั้งผู้บริหารอื่น ๆ ขึ้นมาช่วยกงสุล ในกิจกรรมด้านต่าง ๆ แต่หลักการถ่วงดุลอำนาจ เช่นที่ปรากฏระหว่างกงสุลด้วยกันก็นำมาใช้กับผู้บริหารในระดับต่ำลงมาคือแม้มีอำนาจสูงสุดในด้านที่ตนได้รับมอบหมายมาแต่ทั้งนี้ ต้องขึ้นอยู่กับอำนาจยับยั้งของผู้บริหารที่อยู่ในระดับเหนือกว่าด้วย

ตำแหน่งผู้บริหารอื่น ๆ ที่ช่วยกงสุลในการปกครอง คือ

- ก. เพรเตอร์ (Praetor)
- ข. आयดิลิส (Aedilis)
- ค. แควสเตอร์ (Quaestor)
- ง. เซ็นเซอร์ (Censor)

ก. เพรเตอร์ มีการแต่งตั้งขึ้นในปี 367 ก่อนคริสต์ศักราชเพื่อรับภาระหน้าที่ของกงสุลในส่วนที่เกี่ยวกับคดีความแพ่ง ในระยะแรกเป็นพวกพาทริเซียน แต่ต่อมาพวกเพลเบียนได้เข้าไปดำรงตำแหน่งนี้ ในปี 242 ก่อนคริสต์ศักราชมีการแต่งตั้งเพรเตอร์ 2 คน คนหนึ่งเป็นเพรเตอร์นคร (praetor urbanus) อีกคนหนึ่งเป็นเพรเตอร์ต่างด้าว เมื่อคูร์ติอุสอีกฝ่ายหนึ่งเป็นคนต่างด้าว (praetor peregrinus) เพรเตอร์ทั้ง 2 คนทำหน้าที่ดูแลกฎหมายเอกชน นอกจากนี้มีอำนาจบริหารกฎหมายแล้ว เพรเตอร์มีบทบาทเป็นผู้บังคับบัญชาทหารในการสงครามและเรียกประชุมวุฒิสภาอีกด้วย

ในการรับตำแหน่งเพรเตอร์จะมีประกาศนโยบาย (edictum) ที่จะใช้หลักเกณฑ์อย่างใดบ้างในช่วงการบริหารของตน ปกติประกาศนโยบายนี้จะประกอบด้วยประกาศซึ่งดทอดมาโดยได้มาจากผู้ดำรงตำแหน่งก่อนตน และตนตั้งใจจะดำเนินการให้ต่อเนื่องต่อไปและประกาศใหม่ อันจะเป็นงานซึ่งตนริเริ่มใหม่ ประกาศนี้จะรวมรูปคดีต่าง ๆ และรูปแบบที่จะใช้คำแถลงต่อศาล หรือสรุปคำฟ้อง (formulae) ในการดำเนินคดี อย่างไรก็ตามในสมัยที่ระบบการฟ้องร้องทาง

แพ่งยังเป็นพิธีการเคร่งครัด การแทรกแซงโดยเพรเตอร์ไม่สามารถทำได้ ต่อมาเมื่อนำระบบวิธีพิจารณาคล่องตัว โดยใช้คำแถลงต่อศาลหรือสรุปคำฟ้องมาใช้ ทำให้โจทก์สามารถขอรูปคดี (actio) เพิ่มเติม และจำเลยขอข้ออ้างตัดบท (exceptio) จากเพรเตอร์ได้

การนำระบบใหม่มาใช้ทำให้เพรเตอร์สามารถเสริมกฎหมายเอกชนเดิม (jus civil) โดยวิธีการดังนี้

(1) ช่วยแก้ไขกฎหมายเดิม เช่น ตามกฎหมายเดิม บุตรซึ่งถูกหัวหน้าครอบครัวปลดปล่อยพ้นจากอำนาจคนไปแล้วไม่มีสิทธิเรียกร้องเกี่ยวกับมรดกของหัวหน้าครอบครัวเดิมของตน แต่ในกรณีที่ชื่อของบุตรดังกล่าวไม่ปรากฏในพินัยกรรมของหัวหน้าครอบครัว หรือไม่ได้ถูกตัดขาดจากกองมรดกโดยชัดแจ้งในพินัยกรรม เพรเตอร์อาจให้บุตรดังกล่าวได้รับการครอบครองทรัพย์สินจนสามารถได้รับกรรมสิทธิ์ตามกฎหมายเดิมโดยหลักการครอบครองโดยชอบธรรมเป็นเวลานานก็ได้

(2) เสริมกฎหมายเดิม เช่น ให้การคุ้มครองตามกฎหมายแก่คนต่างด้าวหรือผู้พำนักอาศัยในโรมที่เป็นคนต่างด้าว ซึ่งจะแตกต่างจากราษฎรโรมนั่นเอง

(3) โดยการเทียบเคียงบทบัญญัติของกฎหมายที่ใกล้เคียงอย่างยิ่ง (analogy) กล่าวคือ ในระบบกฎหมายของกลุ่มที่ใช้กฎหมายลายลักษณ์อักษรเป็นส่วนใหญ่ ปัญหาที่ต้องประสบและหลีกเลี่ยงไม่ได้คือปัญหาช่องว่างของกฎหมาย เมื่อมีคดีความเกิดขึ้น แต่เป็นกรณีที่กฎหมายไม่ได้บัญญัติไว้ จะดำเนินการกับกรณีดังกล่าวอย่างไร เพราะศาลจะปฏิเสธไม่ตัดสินคดีโดยอ้างว่าไม่มีกฎหมายที่ใช้ปรับกับคดี หรือกฎหมายบัญญัติไว้ไม่ชัดเจนไม่ได้ทั้งสิ้นวิธีการที่จะแก้ปัญหาดังกล่าวก็คือ การใช้กฎหมายโดยการเทียบเคียงบทบัญญัติที่ใกล้เคียงอย่างยิ่ง (analogy) เป็นนิติวิธี (Juristic Method) ที่ใช้อยู่ในระบบ Civil Law

ตัวอย่าง ในกฎหมายสิบสองโต๊ะ มีบทบัญญัติเกี่ยวกับความรับผิดชอบของเจ้าของสัตว์สี่เท้า ในความเสียหายที่เกิดขึ้นเพราะสัตว์เลี้ยง หากข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นเป็นความเสียหายจากสัตว์สองเท้าซึ่งกฎหมายไม่ได้บัญญัติไว้ ก็สามารถเทียบเคียงบทบัญญัติดังกล่าวมาใช้กับกรณีนี้ได้ เพราะสาระสำคัญของบทกฎหมายดังกล่าวอยู่ที่ความเสียหายที่เกิดขึ้นเพราะสัตว์ สาระสำคัญไม่ได้อยู่ที่จำนวนเท้าของสัตว์ ซึ่งมีความสมเหตุสมผลที่จะใช้กฎหมายใกล้เคียงอย่างยิ่ง (analogy)

ข. อายดิลิส มีการแต่งตั้งครั้งแรกในปี 367 ก่อนคริสต์ศักราช เป็นผู้บริหารซึ่งรับผิดชอบงานโยธาในกรุงโรมคือดูแลเมือง รวมทั้งการตรวจตรา การตำรวจและดูแลอาคารและเก็บรักษาเอกสารสำคัญ เช่น มติของที่ประชุมสภาประชาชนและวุฒิสภา นอกจากนี้ยังดูแลัญพืชที่นำไปใช้บริโภคซึ่งเป็นการดูแลัญญาหารและตลาด และนอกจากนี้ยังจัดการมหรหกรรมกีฬามหาชนและเทศกาลต่าง ๆ แต่หน้าที่สำคัญของผู้บริหารกลุ่มนี้ คือ การควบคุมตลาด และพัฒนากฎหมาย

ซื้อขายขึ้นมาโดยเฉพาะในเรื่องความรับผิดชอบ (liability) อายุคดีนี้มีอำนาจปรับผู้กักคุณธัญพิช และใช้เครื่องชั่งตวงวัดที่ไม่เที่ยงตรง ผู้ดำรงตำแหน่งนี้ก็เหมือนกับผู้บริหารอื่นที่ต้องออกประกาศนโยบาย (edicta) ขณะเข้ารับตำแหน่งอายุคดีนี้มี 4 คนแต่งตั้งจากเพลเบียน 2 คน แต่งตั้งจากพาทริเซียนในระยะแรกอีก 2 คน

ก. แควสเตอร์ เริ่มมีตำแหน่งนี้ในปี 450 ก่อนคริสต์ศักราชเพื่อทำหน้าที่ช่วยกงสุลทางด้านกรคลังและการบริหาร เริ่มแรกมี 2 คน แควสเตอร์เป็นผู้บริหารระดับต่ำสุด ในระยะหลังมีหน้าที่สืบสวนคดีฆาตกรรมและพิจารณาว่าการฆาตกรรมนั้นเกิดจากการกระทำโดยเจตนาหรือไม่เจตนา เพราะการตายเนื่องจากอุบัติเหตุไม่มีโทษถึงประหารชีวิต เพียงแต่ต้องกระทำการบางอย่างตามข้อกำหนดทางศาสนาเท่านั้น

ง. เซ็นเซอร์ เริ่มมีตำแหน่งนี้ในปี 443 ก่อนคริสต์ศักราช ตำแหน่งนี้มักจะมีขึ้นทุก 5 ปี และผู้ดำรงตำแหน่งอยู่นาน 18 เดือน ทั้งนี้เป็นข้อยกเว้นเพราะตำแหน่งอื่นอยู่ได้เพียง 1 ปี เซ็นเซอร์เป็นผู้สำรวจสำมะโนประชากรและประเมินมูลค่าทรัพย์สินของหัวหน้าครอบครัวทุก 5 ปี เพื่อเรียกเก็บภาษีและการเกณฑ์ทหาร แม้เซ็นเซอร์จะไม่ได้มีหน้าที่โดยตรงเกี่ยวกับกฎหมายแต่มีหน้าที่ดูแลความประพฤติของประชาชนโดยเฉพาะในเรื่องศีลธรรม ดังนั้นเซ็นเซอร์จึงทำหน้าที่เป็นผู้บริหาร (magistrate) ทางศีลธรรม โดยที่สามารถตัดชื่อบุคคลออกจากบัญชีผู้มีสิทธิดำรงตำแหน่งบริหารราชการต่าง ๆ โดยเหตุที่พฤติกรรมของคนเหล่านั้นละเมิดศีลธรรมอย่างรุนแรง เซ็นเซอร์จะใช้วิธีกาดำ (nota) ในทะเบียนราษฎรเพื่อเป็นการเตือนในการทำงานของถูกตราชื่อไว้ซึ่งอาจหมดโอกาสรับตำแหน่งสำคัญหรือต้องพ้นจากตำแหน่งสำคัญ เช่น วุฒิสมาชิกได้

การใช้อำนาจของผู้บริหารโรมันยุคสาธารณรัฐ

ผู้บริหารสาธารณรัฐโรมันมีอำนาจมากและไม่ถูกจำกัดอำนาจโดยกฎหมายซึ่งต่างกับผู้บริหารในยุคปัจจุบัน โดยสามารถที่จะออกคำสั่งใด ๆ เพื่อให้การกระทำในหน้าที่สำเร็จลุล่วง แต่ถูกยับยั้งโดยผู้ที่มีตำแหน่งเท่ากันหรือสูงกว่า

โดยปกติกงสุลและเพรเตอร์จะมีอำนาจลงโทษชาวโรมันที่กระทำผิดอาญาได้ตั้งแต่โทษปรับ โทษโบยและประหารชีวิต แต่สำหรับโทษโบยและประหารชีวิตนั้น ผู้กระทำผิดมีสิทธิที่จะอุทธรณ์ต่อสภาเซ็นทูริอาทาได้ แต่ในยามฉุกเฉินหรือภาวะสงครามดีเคเตอร์หรือจอมทัพมีอำนาจลงโทษตั้งแต่โทษโบยและประหารชีวิตได้โดยผู้กระทำผิดไม่มีสิทธิอุทธรณ์ต่อสภาเซ็นทูริอาทา

อย่างไรก็ตาม ชาวโรมันมีวิธีจำกัดอำนาจโดยทางอ้อมคือแต่ละตำแหน่งมาจากการเลือกตั้ง และวาระการดำรงตำแหน่งมีระยะเวลาเพียง 1 ปี ยกเว้นตำแหน่งเซ็นเซอร์ นอกจากนี้ผู้ที่มีอำนาจและหน้าที่อย่างเดียวกันก็ได้มีตำแหน่งเดียวแต่มี 2 ตำแหน่งขึ้นไปเพื่อจะได้ทำการยับยั้ง

ซึ่งกันและกันได้ นอกจากนั้นกรณีโทษโอบและประหารชีวิต ชาวโรมันมีสิทธิอุทธรณ์ต่อสภาเซ็นทูริอาทาได้ดังกล่าวแล้ว

แม้จะมีการจำกัดอำนาจไว้โดยทางอ้อม พวกเพลเบียนมักถูกลงโทษโดยไม่เป็นธรรมตลอดมา ดังนั้นในราวประมาณศตวรรษที่ 5 ก่อนคริสต์ศักราชจึงได้มีการออกพระราชบัญญัติจัดตั้งตัวแทนของพวกเพลเบียนเรียกตำแหน่งนี้ว่าตรีบูน (Tribunes) ตำแหน่งนี้ไม่ใช่ผู้บริหารและไม่มีอำนาจหรือหน้าที่ใด ๆ ที่จะออกคำสั่งให้บุคคลกระทำการใด ๆ ได้โดยที่พวกเพลเบียนรวมตัวกันจัดตั้งสภาของตนเองเรียกว่าไทรเบิล หรือสภาเผ่าพันธุ์ (Tribal Assembly) พวกเพลเบียนเลือกผู้แทนของตนที่เรียกว่าตรีบูนมีจำนวน 10 คน เป็นผู้นำในสภาและมีสิทธิเสนอร่างกฎหมายต่อสภาเพลเบียน ตรีบูนเป็นผู้ดูแลผลประโยชน์ของพวกเพลเบียนจากการเอาัดเอาเปรียบของพวกพาทริเซียน ตรีบูนมีสิทธิเข้าร่วมประชุมสภาซีเนส รวมทั้งเป็นผู้ฟ้องผู้กระทำผิดทางอาญาต่อสภากอรัย (Comitia Centuriata) ซึ่งเป็นอำนาจที่ใช้ในการต่อสู้กับผู้บริหารของโรมันที่ใช้อำนาจเกินขอบเขตโดยล่วงละเมิดต่อพวกเพลเบียนโดยตรง และผู้ที่ทำร้ายตรีบูนย่อมได้รับโทษถึงตาย

2. สภานิติบัญญัติ ยุคสาธารณรัฐที่มาของกฎหมายก็คือสภานิติบัญญัติ (Comitia) ประชาชนชาวโรมันทำการปกครองประเทศโดยผ่านสภานิติบัญญัติซึ่งประกอบด้วยประชาชนชาวโรมันที่บรรลุนิติภาวะทั้งหมด สภานิติบัญญัติจะประชุมกันตามวันเวลาที่กำหนดทุกวันและตามเวลาที่ประธานสภาจะพิจารณาเห็นสมควร

อย่างไรก็ตาม สภานิติบัญญัตินี้มีสิทธิออกเสียงตามญัตติที่ประธานเสนอเท่านั้น และไม่มีสิทธิที่จะขออภิปรายหรือแปรญัตติแต่อย่างใด ในการออกเสียงจะออกเสียงเป็นกลุ่มที่ประกอบกันขึ้นเป็นสภานิติบัญญัติ บุคคลแต่ละคนไม่มีสิทธิออกเสียงโดยลำพัง

สภานิติบัญญัติของชาวโรมันมี 3 สภาคือ

- (1) สภาคูริอาทา (Comitia Curiata)
- (2) สภาเซ็นทูริอาทา (Comitia Centuriata)
- (3) สภาเพลเบียน (Comitia Plebis)

(1) **สภาคูริอาทา** ประกอบด้วยหน่วยของชาวโรมันที่เรียกว่า คูเรีย หรือ คิวริอา ซึ่งระยะแรก ๆ สมาชิกเป็นชนชั้นสูงเท่านั้นที่เป็นสมาชิกของคูเรีย แต่ในระยะหลังพวกเพลเบียนก็มีสิทธิเป็นสมาชิกของคูเรียได้ด้วย สภาคูริอาทามีมาตั้งแต่ยุคกษัตริย์ซึ่งเป็นยุคแรกในยุคกษัตริย์สภานี้ออกเสียงโดย 30 คิวริอา ซึ่งเป็นหน่วยทางเนื้อที่ ในทางปฏิบัติผู้ออกเสียงคือผู้ติดตามผู้บริหาร (lictors) จำนวน 30 คน ปกติกผู้ติดตามเหล่านี้แบกมัดไม้ (fasces) อันเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจบริหาร (imperium) นำหน้าผู้บริหารที่มี imperium กงสุลมีผู้ติดตามดังกล่าวมากที่สุด คือ จำนวน 12 คน

ครั้งนี้ถึงยุคสาธารณรัฐ สถานี่จึงมีบทบาทน้อยลงไป สภาคูริอาทานั้นไม่ใช่สภานิติบัญญัติที่แท้จริง แต่มีหน้าที่รับรองให้ความเห็นชอบต่อการออกพระราชบัญญัติหรือพระบรมราชโองการหรือประกาศใด ๆ ของพระมหากษัตริย์หรือของผู้บริหาร นอกจากนั้นยังมีหน้าที่ในการเลือกตั้งและเป็นพยานในการทำพินัยกรรมหรือการรับรองบุตรหรือรับบุตรบุญธรรมของเอกชน

(2) **สภาเซ็นทูริอาทา** สถานี่ประกอบด้วยหน่วยของชาวโรมันจำนวนหน่วยละ 100 คน มีการจัดระบบแบบทหาร เรียกหน่วยต่าง ๆ ว่ากองร้อย โดยแบ่งประชาชนออกเป็นชนชั้นและถือความมั่งคั่งเป็นเกณฑ์ ประชาชนแต่ละคนจะต้องถืออาวุธหรือเครื่องมือ เครื่องใช้ มากนละอย่าง เพื่อมารายงานทำหน้าที่ตามฐานะและความมั่งคั่งของตน ชนชั้นแห่งความมั่งคั่งจะมีอยู่ 5 ชนชั้น

ชนชั้นอันดับหนึ่งซึ่งมั่งคั่งที่สุดมี	80	กองร้อย
ชนชั้นอันดับสอง สาม สี่ มี	20	กองร้อย
ชนชั้นอันดับห้า มี	30	กองร้อย

นอกจากนั้นยังมีกองทหารม้า กองทหารช่าง กองดุริยางค์ และกองสัพเพเหระที่ไม่อาจจัดเข้าชนชั้นใดได้ กล่าวคือ

กองทหารม้า มี	18	กองร้อย
กองทหารช่างและกองดุริยางค์ มี	4	กองร้อย
กองสัพเพเหระ มี	1	กองร้อย
รวม	153	กองร้อย

แม้ว่าชนชั้นอันดับหนึ่งจะมีน้อยกว่าชนชั้นอื่น ๆ ในแง่จำนวนประชากร แต่ในสภากลับมีจำนวนกองร้อยมากกว่าคือมีถึง 98 เสียง เมื่อรวมกับทหารม้าทำให้มีเสียงข้างมากในสภา ฉะนั้นผู้ที่คุมเสียงได้คือชนชั้นอันดับหนึ่งกับกองทหารม้าร่วมกัน นอกจากนั้นผู้ที่เป็นสมาชิกของกองร้อยในแต่ละชนชั้นจะมีจำนวนเท่ากันระหว่างกองร้อยผู้มีอายุ และกองร้อยผู้อ่อนอายุที่เรียกว่าซีเนียร์และจูเนียร์ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือกองร้อยคนหนุ่มกับกองร้อยคนแก่ เมื่อเป็นสภาที่เกี่ยวข้องกับทางทหารจึงมีผู้เห็นว่าสถานี่มีอำนาจลงมติในปัญหา ของสงครามและสันติภาพ

ต่อมาในปี 241 และ 218 ก่อนคริสต์ศักราช ได้มีการจัดกองร้อยใหม่โดยมิได้คำนึงถึงฐานะความมั่งคั่งแต่ให้ความสำคัญแก่ผู้มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน สภาเซ็นทูริอาทาจะมีการประชุมได้ต่อเมื่อคอนซูล เพเรเตอร์หรือเซ็นเซอร์ เป็นผู้ทำการเรียกประชุม เช่น การประหารชีวิตผู้กระทำความผิดอาจจะอุทธรณ์ต่อสภาเซ็นทูริอาทาได้ ซึ่งสถานี่มีอำนาจยับยั้งอำนาจของผู้มีอำนาจสูงสุดคือคอนซูลหรือกงสุลได้ในภาวะปกติ แต่ในยามฉุกเฉิน คอนซูลแต่งตั้งจอมทัพแล้วจอมทัพสั่งประหารก็จะอุทธรณ์ต่อสภาเซ็นทูริอาทาไม่ได้ สภาเซ็นทูริอาทานี่มีความสำคัญมากที่สุดในบรรดา

สภาทั้งหลายตามรัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐ เพราะสามารถชี้ความเป็นความตายของใครก็ได้ที่ถูกคอนซูลลงโทษประหารหรือโบยตี นอกจากนี้สภานี้มีหน้าที่ให้ความเห็นชอบในร่างพระราชบัญญัติที่คอนซูลเสนอมา

ในปี 241 ก่อนคริสต์ศักราช โรมันได้แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 35 คิวริอาได้มีการจัดตั้งสภากงร็อยที่เป็นสมาชิกของสภาเซ็นทูริอาทา โดยให้แต่ละคิวริอา มีสิทธิส่งกงร็อยเข้าไปนั่งประชุมชนชั้นละ 2 กงร็อย คือกงร็อยคนแก่ 1 กงร็อย กงร็อยคนหนุ่ม 1 กงร็อย

(3) **สภาเพลเบียน** เป็นสภาที่มาจากประชาชนที่ไม่มีที่ดินก็มีสิทธิเข้าประชุมในสภานี้ได้และในสภาเซ็นทูริอาทาผู้ที่ไม่สามารถจัดอยู่ในกงร็อยใดได้เลย แต่เป็นพวกเพลเบียนก็สามารถเข้ามานั่งประชุมในสภานี้ได้โดยผู้เรียกประชุม คือ ตรีบุณ

สภาเพลเบียนมีหน้าที่เลือกตั้งผู้บริหารตำแหน่งต่ำ ๆ และพิจารณาร่างกฎหมายที่ผู้บริหารต่ำกว่ากงซูลเสนอมาเพื่อเป็นกฎหมายโดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับกฎหมายเอกชนกฎหมายที่ออกโดยสภานี้เรียกว่า Plebiscita มติของสภานี้มีผลเฉพาะต่อพวกเพลเบียนเท่านั้น

3. **สภาผู้อาวุโส** นอกจากสภานิติบัญญัติ 3 สภาดังกล่าวแล้ว ยังมีสภาอีกสภาหนึ่งคือสภาเซเนท (Senate) ซึ่งแต่ละยุคสภานี้มีอำนาจที่แตกต่างกันในยุคแรกประมาณปี 580 ก่อนคริสต์ศักราช สภา Senate ประกอบด้วยสมาชิกที่เลือกมาจากพวกพาทริเซียน ซึ่งมีวีรบุรุษและประสพการณ์สูง โดยทำหน้าที่เป็นสภาที่ปรึกษาของกษัตริย์ในยุคแรก ในสมัยนั้นสภานี้มีสิทธิยับยั้งนโยบายหรือมติของสภาคิวริอาทา สภาเซเนทในยุคแรกมีอำนาจการปกครอง ทั้งนี้เพราะกงซูลมักขอความเห็นและคำแนะนำจากสภาเซเนท ซึ่งนโยบายส่วนใหญ่ดำเนินไปเพื่อให้ผลประโยชน์ต่อพวกพาทริเซียนทั้งสิ้น

ในยุคสาธารณรัฐนั้น สภา Senate ประกอบด้วยผู้อาวุโสที่คอนซูลหรือกงซูลทำการคัดเลือกให้ดำรงตำแหน่ง ต่อมาเมื่อมีการแต่งตั้งตำแหน่งเซ็นเซอร์ เซ็นเซอร์เป็นผู้คัดเลือกเอาผู้ที่มีคุณสมบัติที่จะได้รับการคัดเลือกได้แก่ ผู้บริหารตั้งแต่คอนซูล เซ็นเซอร์ และอายุติลิสจำนวนสมาชิกสภาเซเนทแต่เดิมมี 300 คน ต่อมาเพิ่มเป็น 600 คน ในสมัยจูเลียสซีซาร์เพิ่มเป็น 900 คน แต่ในสมัยออกุสตุส ลดลงเหลือ 600 คน เมื่อซีซาร์ถูกฆ่าตายเมื่อปี 450 ก่อนคริสต์ศักราช ในสมัยที่กรุงโรมปกครอง โดยสภาและกงซูลกฎหมายสิบสองโต๊ะ ซึ่งรวบรวมโดยคณะกรรมการ 10 คน โดยได้รับความเห็นชอบจากสภาที่เรียกว่าซีเนท และผ่านสภานิติบัญญัติที่เรียกว่า Comitia Centuriata

สภา Senate ได้กลายเป็นสภาที่มีอำนาจในการกำหนดนโยบายของรัฐ และมติของสภา Senate ที่เรียกว่า Senatus consulta ถ้าได้รับความเห็นชอบจากผู้มีอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศแล้ว จะมีฐานะเป็นกฎหมายด้วย ต่อมาในสมัยกลางคริสต์ศตวรรษที่ 2 เป็นที่ยอมรับกันว่ามติของวุฒิสภามีผลใช้บังคับเป็นรัฐบัญญัติ (leges)

The Senate was the most ancient and respected organ of the government in Rome. Caesar filled it with his supporters, but it was in the Senate that he was assassinated in 44 B.C.

ที่มา : JULIUS CAESAR หน้า 42

ในสมัยต่อมา สภาเซเนตเป็นองค์กรหนึ่งของฝ่ายบริหารที่เป็นหลักในการปกครองสาธารณรัฐโรมัน สภา Senate ไม่มีอำนาจในการออกกฎหมายโดยหลักทำหน้าที่เป็นสภาที่ปรึกษาของผู้บริหาร ฉะนั้นผู้บริหารทั้งหลายจะปฏิบัติตามหรือไม่ก็ได้ แต่ในทางปฏิบัติสภาเซเนตเห็นอย่างไร ผู้บริหารที่ขอคำปรึกษาแนะนำมักจะปฏิบัติตามนโยบายการปกครอง และมักจะยอมรับคำแนะนำของสภาเซเนตเนื่องจากเคยเป็นผู้บริหารชั้นสูงมาก่อน นอกจากนี้สภาเซเนตมีหน้าที่ทำนองคณะรัฐมนตรี คือมีอำนาจทางการคลังโดยกำหนดการใช้เงินของทางราชการ และมีอำนาจเกี่ยวกับการต่างประเทศ ในปี 138 ถึง 18 ก่อนคริสต์ศักราชสภาเซเนตมีอำนาจยึดเวลาของกงสุลและพรეტอร์ที่พ้นตำแหน่งไปแล้วอีก 1 ปี เพื่อส่งไปเป็นผู้ว่าการแคว้นต่าง ๆ ดังนั้นบทบาทของสภาเซเนตจึงมีลักษณะของการเป็นผู้นำทางให้แก่ผู้มีอำนาจสูงสุดโดยมีการตัดสินใจปัญหาเกี่ยวกับนโยบายร่วมกับสภาเซเนตจึงถือว่าสภาเซเนตเป็นสถาบันหลักในการปกครองโรมันในสาธารณรัฐโรมัน และนี่จึงเป็นจุดเริ่มต้นของแนวคิดที่ว่าการปกครองเป็นของประชาชนที่สองก่อนคริสต์ศักราช

ปลายยุคสาธารณรัฐ

ประมาณปี 59 ก่อนคริสต์ศักราชซึ่งเป็นตอนปลายยุคสาธารณรัฐของโรมัน มีกงสุลชื่อ จูเลียส ซีซาร์ (Julius Caesar) ซีซาร์สร้างชื่อเสียงด้วยการยึดแคว้นโกล และได้เขียนหนังสือเรื่องข้อคิดเห็นในการปราบแคว้นโกล (Commentaries of the Gallic War) ซีซาร์ได้ปรับปรุงทางการปกครอง จนได้รับการยกย่องว่าเป็นนักปกครองที่มีความสามารถมาก และเป็นที่ยอมรับของชาวโรมันในสมัยนั้น โดยได้นำวิธีการแบ่งที่ดินของรัฐให้กับประชาชนมีลักษณะคล้ายกับการปฏิรูปที่ดินให้มีที่ทำกิน ชาวไร่ชาวนาจึงนิยมชมชอบในตัวซีซาร์เป็นอย่างมาก ทั้งยังให้ความเป็นพลเมืองโรมันกับมณฑลต่าง ๆ มากขึ้น คือ มีสิทธิเท่าเทียมกับผู้ซึ่งอาศัยอยู่ในกรุงโรม และให้โอกาสแก่พลเมืองจากท้องถิ่นหรือมณฑลต่าง ๆ ที่มีลูกหลานเป็นพวกเสรีชนเข้ารับราชการได้ ซีซาร์ได้ทำการบูรณะสร้างถนนหนทาง ขุดคลองระบายน้ำ ทำชลประทาน ทำให้การเกษตรมีความเจริญก้าวหน้า ในด้านการปกครอง ซีซาร์ใช้รูปแบบการปกครองโดยการรวมอำนาจสิทธิขาดในการสั่งอยู่ที่ซีซาร์และซีซาร์ได้ทอนอำนาจวุฒิสภา หรือสภาเซเนทลงเป็นอันมากคงมีสภาพเป็นเพียงสภาที่ปรึกษาเท่านั้น เขาได้รับการแต่งตั้งโดยสภาเซเนทให้เป็นผู้เผด็จการตลอดชีวิต แม้จะได้พยายามที่จะรักษารูปแบบการปกครองแบบสาธารณรัฐไว้เพื่อให้ดูประหนึ่งว่าชาวโรมันยังมีอำนาจครอบครองรัฐบาลอยู่ นอกจากนั้นเขายังได้รับตำแหน่งผู้พิทักษ์ตรีบูนที่ผู้ใดไม่อาจละเมิดได้และเข้าครอบครองตำแหน่งสำคัญ ๆ อีกหลายตำแหน่งในสาธารณรัฐ รวมทั้งตำแหน่งผู้นำทางศาสนาที่เรียกว่าปอนติเฟ็กซ์ แมกซิมุส (Pontifex maximus) อีกด้วย

ต่อมาซีซาร์ได้ดำรงตำแหน่งแม่ทัพและเป็นผู้ออกกฎหมายและควบคุมการคลัง ในปี 44 ก่อนคริสต์ศักราช เขาได้รับการยกย่องบูชาเยี่ยงเทพเจ้า ชาวโรมันถือว่าเขาเป็นสมมติเทพ ชื่อเดือนกรกฎาคมคือ July ก็มาจากชื่อ Julius Caesar เพื่อเป็นการให้เกียรติ เขากลายเป็นผู้มีอำนาจอย่างตลอดชีพ สวมช่อชัยพฤกษ์แสดงตนเป็นจักรพรรดิ ชื่อของเขายังปรากฏต่อมาคือ จักรพรรดิของโรมันองค์ต่อมาก็ทรงเรียกว่า ซีซาร์ สถาบันการเมืองส่วนใหญ่ยังคงอยู่ต่อไปแต่อยู่ในความครอบงำของเขา ซีซาร์ควบคุมการแต่งตั้งผู้บริหาร (magistrate) ขึ้นาสภาต่าง ๆ และข่มขู่สภาเซเนท

Julius **Caesar** brought the Roman Republic to an end. Politician and general, he **was** also an accomplished orator and writer. You may read his *Commentaries* on the *Gaulic War*, about his conquest of Gaul, in your Latin class.

ที่มา: THE HISTORY OF OUR WORLD หน้า 126

อย่างไรก็ตาม ซีซาร์มีศัตรูจากผู้รักรวยที่ฉ้อโกงและผู้ที่ยินยมสาธารณรัฐ เกิดความหวาดระแวงเกรงว่าซีซาร์จะนำรูปแบบการปกครองในยุคแรกคือคิดว่าซีซาร์จะตั้งตนเป็นกษัตริย์ประกอบกับพวกสมาชิกสภาเซเนทที่ถูกลดอำนาจลง จึงถูกคนกลุ่มหนึ่งวางแผนฆ่าผู้ลอบสังหารชื่อว่าบรูตัส (Brutus) สมาชิกสภาเซเนทผู้ต่อต้านเขา

Marcus Junius Brutus (c85–42 B.C.) took part in Caesar's murder. He loved Caesar, but feared that Caesar would destroy the republic.

ที่มา : JULIUS CAESAR หน้า 55

ยุคที่ 3 ยุคจักรวรรดิ

หลังจากซีซาร์ถูกสังหาร ออกุสตุส (Augustus) ทายาทผู้สืบทอดของซีซาร์ขณะมีอายุได้ 18 ปี ยังอ่อนเยาว์วัยออกุสตุสเป็นหลานของซีซาร์ แต่มาร์คแอนโทนีแม่ทัพของโรมันต้องการเป็นผู้ปกครองต่อจากซีซาร์แม้ครอบครัวของออกุสตุสจะห้ามมิให้ออกุสตุสเรียกร้องการเป็นทายาทสืบทอด แต่ออกุสตุสตัดสินใจดำเนินรอยตามซีซาร์

การต่อสู้ช่วงชิงอำนาจเพื่อต้องการอ้างสิทธิของหนุ่มน้อยออกุสตุสได้กระทำโดยไม่หันเกรงต่อแอนโทนี เมื่อออกุสตุสตกลงร่วมกับเขาเพื่อต่อต้านศัตรูคือบรูตุส ต่อมาหลังจากบรูตุสถูกปราบลงในปี 42 ก่อนคริสต์ศักราช ออกุสตุสได้บังคับให้แอนโทนีแบ่งอาณาจักรโรมัน

Augustus

Caesar's Heir? Augustus was an 18-year-old student when his granduncle, Julius Caesar, was murdered. Caesar left his estate to Augustus, but a Roman general, Antony, took over. Although his own family urged Augustus not to claim his inheritance, he decided to follow in Caesar's dangerous footsteps.

ที่มา : THE HISTORY OF OUR WORLD หน้า 130

ระหว่างเขากับแอนโทนี โดยมีการแบ่งแหลมอิตาลีออกเป็น 2 ซีก ออกุสตุสคุมอำนาจทางทิศตะวันตกส่วนแอนโทนีคุมอำนาจทางทิศตะวันออก ในที่สุดการชิงดีชิงเด่นของเขทั้งสองก็ได้นำไปสู่สงคราม แอนโทนีสู้ไม่ได้หนีไปอียิปต์อยู่กับพระนางคลีโอพัตรา ออกุสตุสส่งกองทัพเรือไปปราบแอนโทนีสำเร็จ

หลังจากนั้นอีก 13 ปีของการต่อสู้ ออกุสตุสหรือออกตาเวียน (Octavian) เป็นผู้นำโรมันแต่เพียงผู้เดียวเขากลายเป็นจักรพรรดิพระองค์แรกเขาได้ปกครองโดยการรวมอำนาจไว้แต่ผู้เดียวและสร้างความมั่นคงให้อาณาจักรโรมันนับเป็นเวลายาวนาน เขายังได้รับอำนาจเป็นตรีบูน (Tribune) คือมีอำนาจยับยั้งการกระทำของผู้บริหารอื่น การประชุมสภาเซเนทจะต้องให้ออกตาเวียนเป็นผู้เรียกประชุมและมีอำนาจเสนอร่างพระราชบัญญัติ อำนาจเหล่านี้จึงมีผู้เปรียบเทียบบอกตาเวียนว่ามีฐานะเป็นจักรพรรดิของโรมและเริ่มยุคจักรพรรดิโดยออกตาเวียนเป็นผู้มีสิทธิคนแรกที่จะพูดในการประชุมสภาเซเนท ดังนั้นเขาจึงได้รับขนานนามว่าปรีนเซพ (Princep) หรือพลเมืองคนที่หนึ่ง (First Citizen of the State) จึงเริ่มเข้าสู่ยุคจักรพรรดิ (Principate) เมื่อออกตาเวียนสิ้นพระชนม์ ชาวโรมันเคารพนับถือเขาเหมือนดังพระเจ้า ดังนั้นเขาจึงได้รับเกียรตินำชื่อไปตั้งเป็นชื่อเดือนสิงหาคม

Rome's First Emperor. Augustus made himself personally responsible for everything from rebuilding Rome to defending the city. His long one-man rule centralized the Empire and established it firmly for hundreds of years. When Augustus died, the grateful Romans worshiped him or one of their gods.

ในสมัยออกุสตุส ความเห็นของนักกฎหมายมีน้ำหนักมากมีผลผูกพันเพรเตอร์และผู้พิพากษาจำต้องถือตาม แต่ถ้าความเห็นของนักกฎหมายเหล่านั้นขัดแย้งกันจะทำอย่างไร ไกออุส (Gaius) นักกฎหมายที่มีชื่อเสียงมากและเป็นผู้เขียนตำรากฎหมายเขากล่าวว่าถ้าความเห็นของนักกฎหมายเห็นพ้องต้องกัน ความเห็นของนักกฎหมายเหล่านั้นย่อมมีผลเป็นกฎหมาย แต่ถ้าความเห็นของนักกฎหมายขัดแย้งกัน ผู้พิพากษาย่อมมีสิทธิที่จะเลือกพิพากษาตามความเห็นของนักกฎหมายท่านใดก็ได้

ที่มา : THE HISTORY OF OUR WORLD หน้า 131

หลังจากนั้นมีจักรพรรดิองค์ต่อมาพระนามว่าไทป์เรียสเป็นบุตรบุญธรรมของออกตาเวียนและได้รับอำนาจเช่นเดียวกันนั้นสืบต่อมา ซึ่งแท้จริงแล้วสถานะของจักรพรรดิก็เหมือนผู้บริหารทั่วไป แต่เป็นผู้บริหารที่มีอำนาจมากที่เห็นชัดเจนคืออำนาจในการปกครองทหารติดต่อกันมาโดยตลอด และยังไม่ต้องออกจากตำแหน่งตามวาระ ส่วนอำนาจที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือมีอำนาจที่จะยับยั้งการกระทำของผู้บริหารอื่น และมีสิทธิในการพูดก่อนผู้บริหารคนอื่น ๆ สภานิติบัญญัติยังคงอยู่แต่ไม่ได้ทำหน้าที่ออกกฎหมาย สภาเซเนททำหน้าที่ออกกฎหมายแทน และต่อมาอำนาจในการออกกฎหมายของสภาเซเนทก็ตกอยู่ในมือของปรีนเซพ จักรพรรดิจึงมีอำนาจออกคำสั่งคือออกกฎหมายโดยตรง ช่วงเข้าสู่ศตวรรษที่ 2 ของคริสต์ศักราช กฎหมายที่จักรพรรดิประกาศใช้สภาเซเนทจะต้องรับรองเสมอไป บางทีก็เรียกกฎหมายที่จักรพรรดิเป็นผู้เสนอต่อสภาเซเนทว่านโยบายของจักรพรรดิที่แถลงต่อสภาเซเนท อย่างไรก็ตามตำแหน่งผู้บริหารเช่น คอนซูล เพรเตอร์ยังคงมีอยู่แต่เป็นผู้ที่ปฏิบัติตามคำสั่งของจักรพรรดิ

ต่อมาจักรพรรดิอีกพระองค์ทรงพระนามว่าเฮเดรียน ได้มีการแต่งตั้งผู้บริหารตำแหน่งใหม่ ๆ เกิดขึ้น เช่น ตำแหน่งขุนคลัง คือผู้ที่มีอำนาจในการดูแลทรัพย์สินของจักรพรรดิ ไม่ขึ้นต่อสภาเซเนท แต่ขึ้นโดยตรงต่อจักรพรรดิ

นอกจากได้มีการจัดทำกฎหมายสิบสองโต๊ะแล้ว ได้มีการจัดทำกฎหมายอีกหลายฉบับ ในสมัยจักรพรรดิองค์ต่อ ๆ มา ก่อนที่จะได้มีการจัดทำประมวลกฎหมายจักรพรรดิจัสติเนียน เช่น Edictum Perpetuum โดย Salvius Julianus ในปี ค.ศ. 130

Codex Gregorianus โดย Gregorianus ในตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่สามมีทั้งหมด 16 บรรพ

สมัยจักรพรรดิจัสติเนียน

เนื่องจากกฎหมายสิบสองโต๊ะได้มีการพัฒนาโดยพวกเปรเตอร์และนักกฎหมายหลายสำนัก ต่างคนก็ต่างความเห็น และมีจักรพรรดิหลายพระองค์ทรงกำหนดให้อ้างอิงความเห็นของนักกฎหมาย 5 นาย จึงจะเป็นความเห็นที่เชื่อถือได้ ถ้าความเห็นของนักกฎหมายเป็นไปในทางเดียวกันทั้ง 5 นาย ศาลหรือผู้พิพากษาจะต้องตัดสินความตามนั้น แต่ถ้าความเห็นของนักกฎหมายไม่ตรงกันผู้พิพากษาจะพิจารณาตามความเห็นของใครก็ได้ ซึ่งเห็นได้ว่าเป็นการแก้ไข ปัญหาชั่วคราว ถ้าเห็นพ้องตรงกันก็จะไม่มีปัญหา แต่ถ้าความเห็นของนักกฎหมายไม่ตรงกันทั้ง 5 คนการใช้ดุลพินิจของผู้พิพากษาในการตัดสินย่อมเป็นไปตามความคิดเห็นของใครก็ได้จึง กลายเป็นเรื่องที่ไม่แน่นอน

ความเป็นมาของประมวลกฎหมายจัสติเนียน จากความไม่แน่นอนดังกล่าวในเดือน กุมภาพันธ์ ค.ศ. 528 ภายหลังที่ขึ้นเป็นจักรพรรดิแห่งอาณาจักรโรมันได้เพียงหนึ่งปี จัสติเนียน ได้แต่งตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่งจำนวน 10 นาย มี Tribonian ซึ่งเป็นนักกฎหมายที่มีชื่อเสียง ในขณะนั้นเป็นประธานให้มีหน้าที่รวบรวมและจัดทำกฎหมายขึ้นใหม่ จนในที่สุดสามารถ ประกาศใช้เป็นกฎหมายได้เมื่อเดือนเมษายน ค.ศ. 529

ในปี ค.ศ. 530 จัสติเนียนได้มอบให้โทโบเนียน (Tribonian) จัดทำกฎหมายขึ้นใหม่อีก ครั้งหนึ่งให้มีลักษณะกว้างขวางสามารถใช้บังคับได้ทั่วไป ในครั้งนี้ Tribonian ได้เลือกบุคคล อื่น ๆ มาร่วมงานด้วย 16 คน ซึ่งล้วนแต่เป็นนักกฎหมายที่มีชื่อเสียงทั้งสิ้น และสี่คนในจำนวน นี้เป็นศาสตราจารย์ทางกฎหมาย

คณะกรรมการชุดนี้ใช้เวลา 3 ปี ได้จัดทำกฎหมายขึ้น 2,000 บรรพ (Books) ขนาด 3,000,000 บรรทัด แต่ในที่สุดถูกตัดทอนลงเหลือ 150,000 บรรทัด และได้ประกาศใช้เป็น กฎหมายเมื่อวันที่ 16 ธันวาคม ค.ศ. 533

อย่างไรก็ตาม ขอให้เข้าใจว่าระบบกฎหมายของอาณาจักรโรมันได้เปลี่ยนแปลงไปตาม ระบอบการปกครองซึ่งมีอยู่ 4 ยุคด้วยกัน คือยุคแรกยุคกษัตริย์ ยุคที่สองยุคสาธารณรัฐ ยุคที่ สามยุคจักรวรรดิ และยุคที่สี่ยุคเผด็จการ เพราะฉะนั้นการจัดทำและรวบรวมกฎหมายขึ้นในรูป

Code ของจัสติเนียน จึงทำให้กฎหมายโรมันมีความแน่นอนและมีหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษร ทำให้สามารถยึดถือเป็นแบบอย่าง รวมทั้งนำไปใช้ได้อย่างกว้างขวางและทำให้กฎหมายที่ใช้อยู่ดั้งเดิมในยุคเก่าหมดสิ้นความหมายลงด้วย

ดังนั้นกฎหมายที่ถือกันว่ามีความสำคัญและเป็นแบบอย่างแก่กฎหมายของยุโรปในคริสต์ศตวรรษที่ 12 และ 13 ได้แก่ประมวลกฎหมายที่จัดทำโดย Emperor Justinian เมื่อ ค.ศ. 528-529 ซึ่งมีชื่อเรียกในภายหลังว่า “Corpus Juris Civilis” และชื่อนี้เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายแม้กระทั่งในปัจจุบัน

LANDMARKS ON THE ROAD TO FREEDOM

About 530 A.D., when the Emperor Justinian had all the laws collected in one code, he also published a textbook for students called *The Institutes*. From this book, which summed up the principles of Roman law, the West learned many ideas of justice and freedom.

The Institutes of Justinian

Justice is the set and constant purpose which gives to every man what is due him. . . . The principles of the law are these: to live honestly, to injure no one, and to give every man his 'right. . . The' laws of nature, which are observed by all nations alike, are established, as it were, by divine providence, and remain ever fixed and unchangeable. But the civil laws of each individual state are subject to frequent change, either by the silent consent of the people, or by the later enactment of another law.

ที่มา : THE HISTORY OF OUR WORLD หน้า 152

สรุป วัตถุประสงค์ในการจัดทำประมวลกฎหมายจัสติเนียน มี 2 ประการคือ

(1) เพื่อเป็นการบัญญัติกฎหมายที่มีผลบังคับใช้ทั่วอาณาเขตของอาณาจักรโรมัน อันเป็นที่เชื่อถือ และอ้างอิงได้โดยสะดวก

(2) เพื่อเป็นบทกฎหมายเพียงแหล่งเดียวที่ใช้แทนบทกฎหมายทั้งหลายในอดีต ไม่มีบทกฎหมายอื่นใดอีก ที่จะมาขัดหรือแย้งกับบทกฎหมายในประมวลกฎหมายนี้

ด้วยวัตถุประสงค์ดังกล่าวทำให้จักรพรรดิจัสติเนียนเชื่อว่าน่าจะทำให้กฎหมายมีเพียงฉบับเดียวใช้บังคับได้ทั่วราชอาณาจักร และห้ามมิให้มีการอ้างกฎหมายจากแหล่งอื่นใดอีกเพื่อป้องกันความสับสน แต่จัสติเนียนทำเพียงผู้เดียวไม่ได้ ต้องอาศัยนักกฎหมายในสมัยนั้น จึงตั้งคณะกรรมการขึ้นมารวบรวมและสามารถประกาศใช้ประมวลกฎหมายนี้สำเร็จเรียกชื่อเป็นภาษาละตินว่า Corpus Juris Civilis เรียกอีกชื่อเป็นภาษาไทยว่ากฎหมาย Civil Law

กฎหมาย Civil Law หรือประมวลกฎหมายจัสติเนียน ประกอบด้วยบทบัญญัติ 3 ภาค ดังนี้คือ

- (1) คำอธิบายเบื้องต้น (Institutes)
- (2) วรรณกรรมกฎหมาย (Digests)
- (3) ประมวลพระราชบัญญัติ (The Code)

(1) คำอธิบายกฎหมายเบื้องต้น (Institutes)

เป็นบทบัญญัติเพื่อที่จะแนะนำให้ผู้ศึกษากฎหมายเข้าใจถึงกฎหมายและเนื้อหาสาระของกฎหมาย ซีวิลลอว์ จึงได้ให้คณะกรรมการจัดทำคำอธิบายกฎหมาย ซึ่งจะกล่าวถึงสาระสำคัญของกฎหมายทั้งหมดให้เป็นระบบเพื่อสะดวกแก่การศึกษา คำอธิบายกฎหมายเบื้องต้นนี้มีอยู่ด้วยกัน 4 เล่ม ส่วนใหญ่เป็นคำอธิบายของไกอัสหรือไกอุส (Gaius) เป็นแนวทาง เช่น

“ความยุติธรรมคือเจตจำนงอันแน่วแน่ตลอดกาลที่จะให้แก่ทุกคนตามส่วนที่เขาควรจะได้”

“วิชานิติศาสตร์เป็นวิชาที่ว่าด้วยความถูกต้องและความไม่ถูกต้องเป็นวิชาที่ว่าด้วยความเป็นธรรมและความอยุติธรรม”

“หลักกฎหมายก็คือ ดำรงชีวิตด้วยความซื่อสัตย์ ไม่ทำร้ายผู้อื่น และให้แก่ทุกคนตามส่วนที่เขาควรได้”

“หนี้เป็นนิติสัมพันธ์อันทำให้เราต้องปฏิบัติหน้าที่บางอย่างตามกฎหมายของนครหรือรัฐของเรา”

(2) วรรณกรรมกฎหมาย (Digests)

บทบัญญัติในส่วนนี้เป็นการรวบรวมข้อคิดและความคิดเห็นของนักกฎหมายตั้งแต่ 100 ปี ก่อนคริสต์ศักราชเรื่อยมาจนถึงศตวรรษที่ 4 ซึ่งเป็นยุคคลาสสิกของกฎหมายโรมัน และ

ถือว่าเป็นยุคที่กฎหมายโรมันรุ่งเรืองที่สุด ข้อเขียนของนักกฎหมายคนแรกที่รวบรวมไว้คือ Quintus Mucius Scaevola ซึ่งเป็นพระหรือนักบวช ส่วนนักเขียนคนล่าสุดได้แก่ อาร์เคเดียส คาริเซียส และ Hermogenianus สรุปแล้ววรรณกรรมกฎหมายก็คือความเห็นของนักกฎหมายเอมารวมเล่มไว้ โดยรวบรวมจากหนังสือประมาณ 2,000 เล่ม แล้วย่อลงมาเหลือ 50 เล่ม มีประมาณ 150,000 บรรทัด เช่น

วรรณกรรมกฎหมายหรือบทคัดย่อของจัสติเนียน กล่าวว่า “ย่อมไม่มีการขายถ้าไม่มีราคา” มาจากความเห็นของนักกฎหมาย ชื่อ Ulpianus ซึ่งเห็นว่าราคาเป็นองค์ประกอบสำคัญของสัญญาซื้อขายโรมัน

ในหนังสือ Digest ของจัสติเนียนมีข้อความว่า “เจตนากรรม (will) ของจักรพรรดิมีอำนาจบังคับแห่งกฎหมายก็เพราะว่าในการออกกฎหมายโดยจักรพรรดิ (lex regia) นั้นประชาชนได้มอบอำนาจทั้งหมดของประชาชนให้แก่จักรพรรดิ”

จัสติเนียนทรงประกาศใช้ Digest ในฐานะที่เป็นกฎหมายด้วย และในขณะเดียวกันก็กำหนดหลักการศึกษากฎหมายโดยให้ศึกษาจาก Digest ด้วย โดยถือว่า Digest นี้แทนหนังสือเก่า ๆ ทั้งหมดและห้ามมิให้ค้นคว้าหรืออ้างอิงถึงกฎหมายตามหนังสือเก่าโดยเด็ดขาด

(3) ประมวลพระราชบัญญัติ (The Code)

ประมวลพระราชบัญญัตินี้รวบรวมด้วยบทกฎหมายที่ออกโดยพระจักรพรรดิ ทั้งก่อนรัชสมัยจักรพรรดิคอนสแตนติน และหลังสมัยจักรพรรดิคอนสแตนตินโดยเรียบเรียงเป็นบรรพเป็นเรื่อง รวบรวมเสร็จภายในปีเศษและประกาศใช้เมื่อเดือนเมษายน ค.ศ. 529 หลังจากประกาศใช้ไปแล้วประมาณ 5 ปี ก็มีความจำเป็นจะต้องแก้ไขปรับปรุงใหม่ เพราะว่ถ้าสมัยประมวลกฎหมายฉบับที่สองมีชื่อว่า Justinian's Code of the resumed reading ฉบับนี้ตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน

ฉะนั้นในสมัยจักรพรรดิจัสติเนียน จะมีประมวลอยู่ 2 ฉบับ

1. Justinian's Code หรือ Corpus Juris Civilis ซึ่งยังไม่ครบถ้วนสมบูรณ์
2. Justinian's Code of the resumed reading

นอกจาก 3 ภาคที่กล่าวแล้วในประมวลกฎหมาย Civil Law ยังมีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมาย (Novellae) เมื่อประกาศใช้ประมวลกฎหมายซีวิล ลอว์ไปแล้ว จัสติเนียนก็ไม่ได้ทรงนิ่งนอนพระทัย ทรงทำการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายให้ทันสมัยอยู่เสมอในระยะหลังก็ออกมาเป็นพระราชบัญญัติและตั้งพระทัยว่าจะรวบรวมกฎหมายให้เป็นประมวลในโอกาสต่อไปแต่ก็สิ้นพระชนม์เสียก่อน

ยุคที่ 4 ยุคเผด็จการ

ยุคจักรวรรดิเริ่มแปรสภาพเป็นยุคเผด็จการหรือโดมิเนทในสมัยไดโอกลีเซียน (Diocletian) แม้ว่าจะมีตำแหน่งคอนซูล เพเรเตอร์ แควสเตอร์ แต่ตำแหน่งเหล่านี้เป็นเพียงตำแหน่งกิตติมศักดิ์เท่านั้น แม้ว่าจะมีการเรียกชื่อปีตามชื่อของคอนซูล แต่หาอำนาจในการปกครองประเทศไม่ เพเรเตอร์และแควสเตอร์จะต้องปฏิบัติตามคำสั่งหรือกฎหมายที่พระจักรพรรดิเป็นผู้กำหนด สภาเซเนทมีหน้าที่เพียงขอสิทธิบางอย่างจากจักรพรรดิให้แก่พวกของตนเท่านั้น การปกครองประเทศส่วนใหญ่อยู่ในมือของจักรพรรดิและคณะผู้บริหารที่เรียกว่า Consistorium ประกอบด้วยนายทหารและผู้บริหารซึ่งมีตำแหน่งที่ตั้งขึ้นใหม่ เช่นหัวหน้าทหารองครักษ์ หัวหน้าปกครองสี่เขต เป็นต้น

Diocletian, the emperor who reorganized the Roman Empire, was a man of strong will and commanding personality.

ที่มา : A SURVEY OF EUROPEAN CIVILIZATION หน้า 77

สาเหตุที่จักรวรรดิโรมันล่มมีสาเหตุหลายประการ เช่น สาเหตุทางการเมือง เนื่องจากการปกครองในระยะหลังผู้บริหารมุ่งกอบโกยประโยชน์โดยคำนึงถึงความมั่งคั่งของตนเท่านั้น แม้มีการจัดการปกครองโดยมีลำดับการบังคับบัญชาอย่างเข้มงวดแต่การปกครองก็มิได้มีประสิทธิภาพเนื่องจากการฉ้อราษฎร์บังหลวงและการขาดความเอาใจใส่ในหน้าที่ นอกจากนี้ยังมีสาเหตุทางเศรษฐกิจ คือความขัดแย้งระหว่างคนรวยกับคนจน คนรวยซึ่งมีจำนวนน้อยมั่งคั่งขึ้นเรื่อย ๆ ด้วยแรงงานของทาส รวมทั้งการเก็บภาษีอย่างรุนแรงทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ยากจนลงทุกทีเพราะต้องเสียภาษีสูงขึ้น ชนวนานี่ที่ดินแปลงเล็ก ๆ ก็จำเป็นต้องขายให้กับเจ้าของที่ดินผืนใหญ่ ตนเองก็ต้องผูกติดทำกินอยู่บนที่ดินผืนนั้นไม่สามารถแยกตนเป็นอิสระได้ เมื่อกินถูกขายก็ต้องถูกขายไปด้วย

เมื่อประชาชนเห็นว่าไม่ได้รับความยุติธรรมในการเสียภาษีอากรจึงเริ่มมีระบบศักดินาเกิดขึ้นโดยพวกชาวไร่ชาวนาหาผู้คุ้มครองจากการเก็บภาษีอากรโดยไม่เป็นธรรม และตั้งตนเป็นอิสระจากส่วนกลาง ในที่สุดมีการรุกรานจากชนเผ่าอื่นที่เรียกว่า โกส (Goths) ทำให้จักรวรรดิโรมันตะวันตกล่มสลายในปี ค.ศ. 476 หลังจากนั้นอีก 51 ปีต่อมาคือประมาณปี ค.ศ. 527 จักรวรรดิโรมันทางตะวันออกเริ่มรุ่งเรืองขึ้นมา มีการรวบรวมกำลังและได้ขับไล่พวกโกสได้สำเร็จและขยายอาณาเขตไปถึงอัฟริกาและอิตาลีและสเปน จักรวรรดิโรมันตะวันออกหรือที่เรียกว่าจักรวรรดิไบแซนไทน์ ได้ต่อสู้กับชาวเปอร์เซีย อาหรับ และเตอร์กเรื่อยมาจนถึง ค.ศ. 1300 จึงเกิดสงครามครูเสด จักรวรรดิโรมันตะวันออกจึงสิ้นสุดลงประมาณปี ค.ศ. 1453 เมื่อพวกเตอร์กียึดกรุงคอนสแตนติโนเปิลได้สำเร็จ

คุณค่าพิเศษของกฎหมายโรมัน

ในบรรดากฎหมายโบราณทั้งหลาย กฎหมายโรมันมีคุณค่าพิเศษซึ่งเป็นผลที่สืบเนื่องมาจากเหตุต่าง ๆ ดังนี้คือ

(1) **ในทางประวัติศาสตร์กฎหมาย** กฎหมายโรมันได้มีอายุสืบเนื่องติดต่อกมาเป็นระยะเวลานาน คือ 13 ศตวรรษ เริ่มตั้งแต่สร้างกรุงโรมจนถึงปีที่พระเจ้าจักรพรรดิจัสติเนียนสิ้นพระชนม์ในยุคต้น ๆ กฎหมายโรมันไม่มีลักษณะแตกต่างกับบรรดากฎหมายของชุมชนอื่นที่มีอยู่ในครั้งโบราณ แต่ว่าเป็นกฎหมายที่ได้รับการเพิ่มเติมและแก้ไขให้สมบูรณ์ขึ้นเป็นลำดับอยู่เนื่องนิตย์ เมื่อแรกเริ่มทีเดียวชาวโรมันมีอำนาจอยู่แต่ภายในนครย่อย ๆ นครหนึ่งเท่านั้น แต่ครั้งแล้วก็ได้ค่อย ๆ แผ่ขยายออกไปละเล็กละน้อยจนเกือบครอบคลุมตลอดทั่วทวีปยุโรปกับส่วนหนึ่งของดินแดนบูรพทิศด้วยอาศัยเหตุที่กรุงโรมได้มีหลักฐานอันเป็นเอกสารที่เกี่ยวกับวิชากฎหมายอยู่มากมาย เราจึงสามารถสืบสาวติดตามทราบถึงความเจริญในเชิงระเบียบต่าง ๆ ของชุมชนแห่งชาวโรมันได้ดีกว่าของชนอื่น ๆ ในสมัยโบราณ

(2) **ในทางคุณค่าที่มีอยู่ในตัวเอง** กฎหมายโรมันมีคุณค่าสูงกว่ากฎหมายของชาติใด ๆ ในสมัยโบราณทั้งสิ้น โดยปราศจากข้อที่จะพึงโต้เถียงได้ ชาวโรมันมีนิสัยเป็นนิติศาสตร์โดยแท้ เป็นชนชาติที่สามารถจัดกฎหมายเป็นวิทยาการโดยเฉพาะอย่างหนึ่ง แยกออกจากศาสนาและธรรมจรรยาได้ ไม่มีกฎหมายของชาติใดที่ถูกจัดให้เข้าระเบียบและมีแบบแผนทางดำเนินได้เป็นอย่างดีถึงขีดขั้นสูงเช่น กฎหมายโรมัน ชาวโรมันเป็นชนชาติแรกที่ได้เข้าจัดการบ้านเมืองของชนชาติอื่น ๆ ที่ตนได้รบชนะให้อยู่ราบรื่นเรียบร้อย ฉะนั้นกฎหมายโรมันได้ค่อย ๆ ผ่อนผันเข้าสู่รูปกับสภาพแห่งความเป็นอยู่ของชนชาติต่าง ๆ ที่มีการค้าเดินชีวิตผิดแผกแตกต่างกันอย่างมากมาได้และกลายเป็นกรอบ เป็นข้อบังคับทั่วไปที่อาจใช้ได้แก่มนุษยชาติโดยไม่จำกัดหมู่จำกัดเหล่า โดยเหตุนี้จึงได้ถือกันว่ากฎหมายโรมันนั้นเป็นแบบของวิทยาศาสตร์กฎหมายหรือนิติศาสตร์ คุณค่าอันเลิศนี้ได้ทำให้กฎหมายโรมันได้รับการขนานนามว่าเป็น “คัมภีร์แห่งสติปัญญา” (ratio scripta)

(3) **เมื่อจักรวรรดิโรมันได้สูญสิ้นไปแล้ว** แต่กฎหมายโรมันยังคงอยู่ ประการแรก เพราะกฏหมายโรมันเป็นกฎหมายที่ใช้บังคับแก่ชนชาติต่าง ๆ ที่ได้ตกอยู่ภายใต้อำนาจของกรุงโรมและอีกประการหนึ่ง เพราะกฏหมายโรมันเป็นต้นแบบของกฎหมายดังได้กล่าวแล้วข้างต้น กฎหมายของนานาประเทศในยุโรปจึงตกอยู่ในอิทธิพลของกฎหมายโรมันซึ่งได้ซึมซาบเข้าไป กฎหมายโรมันเป็นประจุกกฎหมายกลางของบรรดาประเทศในยุโรป และโดยเฉพาะกฎหมายของบรรดาประเทศที่ตั้งอยู่ในคอนติเนนต์อันเป็นประเทศที่กฎหมายโรมันได้แทรกซึมซาบเข้าไปมาก แนวความคิดในเชิงกฎหมายของประเทศเหล่านี้ส่วนที่เกี่ยวกับหนี้และกรรมสิทธิ์ เป็นต้น ไม่สู้จะมีความแตกต่างกันกับแนวความคิดเห็นของนักนิติศาสตร์โรมันแต่อย่างใด ฉะนั้นในเมื่อพิจารณาในแง่ที่ได้รับเอาหลักกฎหมายของประเทศยุโรปมาเป็นแนวเค้าโครงในการร่างกฎหมายไทย เราอาจกล่าวได้ว่ากฎหมายโรมันได้เป็นมูลรากอย่างห่าง ๆ ของกฎหมายไทยปัจจุบันเช่นเดียวกับที่ได้เป็นมาแล้วในกฎหมายญี่ปุ่นและจีนอันเป็นกฎหมายที่ได้รับเอากฎหมายคอนติเนนต์ของยุโรปเป็นหลักเช่นเดียวกับกฎหมายไทย